

Міністерство освіти і науки України
Північно-Східний науковий центр НАН України та МОН України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тези

**75-ї наукової конференції професорів,
викладачів, наукових працівників,
аспірантів та студентів університету**

Том 2

02 травня – 25 травня 2023 р.

Полтава 2023

Література

1. Українська бібліотечна енциклопедія. Автоматизована бібліотечна інформаційна система : веб-сайт.. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article> (дата звернення: 19.04.2023).

2. ABIC Unilib. : URL: http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=205&Itemid=48&lang=uk (дата звернення: 26.10.2019).

УДК 94(477)

*В.В. Сажко, к.і.н., доцент
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

РОЛЬ ЗЕМСТВ В РЕОРГАНІЗАЦІЇ АГРАРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Столипінська аграрна реформа позитивно вплинула на розвиток сільського господарства України. Після 1906 р. індивідуалізація селянського землеволодіння призвела до збільшення кількості господарств, які задовольняли ринковий попит на сільськогосподарську продукцію.

Реформа викликала підвищення уваги селян до правильного ведення своїх господарств на прикладі показових агрономічних заходів, сприяючи поступовим змінам у психології різних верств селянського населення. Розвиток громадської агрономії в Україні у цей період свідчив, що поряд із закріпленням землі в особисту власність, ці заходи мали надзвичайно важливе значення. Там, де до урядової аграрної реформи не відчувалась гостра потреба у цих удосконаленнях, з початком її проведення вони стали загальною необхідністю. Орієнтована спочатку на заможні верстви селян, агрономічна допомога з боку земств стала поступово поширюватись на все селянське населення. [1]

Агрономічна допомога сільському господарству найбільше виявлялася в діяльності саме земств та інших органів місцевого управління, з якими тісно співпрацювали органи землеробства і землевпорядкування. Завдання громадської агрономії визначалися поступово по мірі поширення її самої та зростання попиту на агрономічну допомогу з боку населення.

Земська агрономія в Україні виникла з кінця 1880-х рр., коли Херсонське земство створило інститут повітових і губернських земських агрономів. На 1.01.1914 у 9 губерніях України було 1683 громадських (земських і сільськогосподарських товариств) агрономів [3]. Серед суто агрономічних заходів земств на першому місці стояли заходи щодо постачання сільськогосподарських машин та приладдя, насіння й угноєння. В останні роки перед першою світовою війною в Україні стали засновуватися сільськогосподарські товариства і кооперативи. З розвитком

цих товариств справа постачання відходила від земської агрономічної організації, і земський агроном усе більше ставав організатором сільського господарства. Остаточо цей напрям переміг на агрономічному з'їзді в Києві у 1913 р. Земська агрономія почала присвячувати більше уваги науково-дослідній і показовій праці серед хліборобського населення.

Визначальним у діяльності земств щодо розвитку громадської агрономії була популяризація сільськогосподарських знань, яка велась головним чином, шляхом влаштування бесід. Бесіди стосувалися головним чином тих агрономічних заходів, які проводилися земством в селянському господарстві, необхідність переходу від трипільля до багатопільля з введенням в сівозміну травосіяння; які сільськогосподарські машини і знаряддя потрібні в селянському господарстві та на яких умовах їх можна придбати; про ґрунт, його обробку, удобрення і посів; що таке штучні удобрення і чи варто їх застосовувати в господарстві; про сільськогосподарську кооперацію взагалі і про молочні та маслоробні товариства зокрема; про покращення луків, про покращення тваринництва. [4, с. 180].

Період з 1906 по 1913 роки став часом розквіту в Російській імперії громадської агрономії. Було впроваджено інститут дільничних агрономів. Агрономічна робота була проводилася під керівництвом земств і була зосереджена в сільськогосподарських товариствах. Вони повинні були сприяти розвитку сільськогосподарського виробництва просвітницькими та економічними заходами. Сільськогосподарські товариства організовували фахові школи, дослідні станції, сільськогосподарські виставки, поширювали землеробські знаряддя і машини, влаштовували механічні майстерні, поширювали книги з сільського господарства, нові агрономічні технології, нові сорти сільськогосподарських культур, породи домашніх тварин тощо.

В Україні агрономічну роботу започаткували з'їзди сільських господарів і товариства сільського господарства. На протязі 1906 – 1914 років в українських губерніях було повністю сформовано земську агрономічну організацію, яка включала в себе дільничну агрономію, колегіальні органи – економічні або сільськогосподарські з'їзди для вироблення сільськогосподарських заходів при земських управах, їхніми виконавчими органами – сільськогосподарськими бюро та інститутом агрономічних нарад. На 1 січня 1914 року у 9 губерніях України працювало 1922 сільськогосподарських спеціалісти, з них на державній службі – 12,4%, на громадській – 87,6%. Найбільше дільничних агрономів працювало у губерніях: Херсонській – 57, Полтавській – 55, Катеринославській – 52, Чернігівській – 48. В Україні агрономів на громадській службі було значно більше ніж в інших регіонах імперії, де вони становили 74,5% агрономічного персоналу [5, с. 42].

На 1912 рік агрономічна допомога населенню набрала чіткої системи. Серед освітніх заходів знайшли поширення просвітницькі читання, лекції, бесіди, курси, видання фахових брошур, плакатів, листівок, організація складів літератури, бібліотек, пересувних виставок. Велике значення мали показові ділянки, поля, господарства, сади, городи, виноградники. Проводилися виставки-аукціони з птахівництва, свинарства, плідівництва, які, крім культурно-просвітницького, мали заохочувально-змагальний характер. Учасників преміювали за досягнення в сільськогосподарському виробництві. На Полтавщині у 1912 році сільськогосподарські товариства мали у селянських господарствах показових полів – 112, садів – 7, городів – 23, було влаштовано 35 виставок, які відвідали 10 000 осіб [5, с. 44].

В українських губерніях витрати на агрономічну допомогу населення були досить значними (у 1913 році 7,38 млн. рублів земських витрат і 3 млн. рублів державних асигнувань). Земства України мали найвищий у Російській імперії коефіцієнт асигнувань на розвиток агрокультури [5, с. 44].

Громадська агрономія на початку ХХ ст. постала як значне соціальне явище, завданням якої був аналіз природних й економічних умов країни та запровадження вдосконалених технологій землеробства та скотарства, внесення змін в систему господарювання відповідно до існуючої економічної ситуації, організація населення у спілки, які б взяли на себе в подальшому реорганізацію форм його господарювання. [3]

Література

1. Впровадження агрономічних заходів і системи дрібного кредиту в селянських господарствах Правобережної України у 1906 - 1914 рр. // *Український історичний збірник*. 1999. – К., 2000. – С. 102-122.
2. Гловінський Є. Агрономія суспільна й державна. *Енциклопедія українознавства*. [Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-II). Париж, Нью-Йорк, 1955. Т. 1. С. 11–26.
3. Громадська агрономія в сільському господарстві Поділля в період реформування аграрних відносин кінця ХІХ – початку ХХ ст. / І. Завадська, О. Каденюк // *Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. пр.* – 2009. – Вип. 3. – С. 197-202.
4. Копылов П. Д. Что такое земская агрономия (Очерк земских агрономических мероприятий). Санкт-Петербург: Тип. М. Я. Герц, 1910. 194 с.
5. Рева-Родионова Л. Українське товариство “Сільський господар”. 1899 – 1944 рр. *Історія. Досвід.* – Тернопіль: “Підручники і посібники”, 2000. – 368 с.